

HELGOLAND

NÉMET SZIGET – AUTÓK NÉLKÜL, BOMBA-TÖLCSÉREKKEL, A TENGER OSTROMA ALATT

Különleges sziget a tengeren, gépjárművel a mai napig nem lehet a területére lépni. Németország 1890-ben egyik gyarmatát, Zanzibárt adta érte cserébe Nagy-Britanniának. 1945-ben a szövetségesek megszállták, és csupán 1952-ben került vissza német fennhatóság alá. Stratégiai fontossága miatt – a nyílt Északi-tengeren elhelyezkedve, mégis egészen közel a német partokhoz – Helgoland hol virágzó kereskedőtelepülésnek, hol katonai erődnek adott otthont. Ennek következtében többször súlyos háborús károkat szenvedett, de mára Németország egyik legkedveltebb nyaralóhelyévé vált. Ráadásul vámmentes terület...

Helgoland 1720-ig egységes szigetet alkotott, ám akkor egy vihardagály (szélvihar által megemelt, pusztító dagályhullámmás) kettészakította a szárazföldet, így jött létre a mai Helgoland és kistestvére, Düne (helyi nevén Halem). 2011-ben viszont népszavazást rendeztek: összekössék-e egy mesterséges földnyelven a két földdarabot? A „Ne!” győzött. Ki tudja, ki járt így jobban: a természet-e vagy a lakosság?... Mindenesetre a tájkép nem változott. A homokdűnés strandon fürdeni vágyók és repülővel utazók ma is imbolyoghatnak a kompokon a két sziget közti szorosban.

A sík Dünével szemben maga Helgoland szigete két természetes lépcsőrészből áll. A kikötő környéke, amely épp csak a tengerszint fölött húzódik, az úgynevezett Unterland. Itt található az önkormányzat, a vámhivatal, a forgalmasabb üzletek és a tengerparti promenád a homokos stranddal (bár általában nyáron is kevesen fürdenek az Északi-tenger hús vizében).

Az Unterland fölött lépcsőkön vagy lifttel leközdhető, meredek sziklafal emelkedik. Az Oberland rejti a természeti látnivalókat és a csendesebb településrészt.

Maga a lakott környezet teljes egészében a II. világháború utáni, mivel a szövetséges szőnyegbombázások a föld színével tették egyenlővé az előző falut. A fősziget legmagasabb pontja, a Pinneberg 61 méterrel emelkedik a tenger fölé.

Tengerrel és emberrel dacoló alapzat

Helgoland a már messziről látszó vörös sziklafal tetején elmélkedve nyújtja leggyönyörűbb arcát. A sziget északi csücskén álló Lange Anna („Magas Anna”) sziklaszirtje a sziget jelképe. Maga a vörös homokkő, amelyből a sziget nagy része felépül, Németország területén több helyen is előfordul, ám az Északi-tenger térségében csak itt lelhető fel. E szikla – 250 millió évével – jóval régebben jött létre, mint a part menti német és dán szigetek mészköve. Ez a puhább kőzet alkotja a Dünét is, mely a vörös homokkőmag körül létrejött mészkő sziklapadok utolsó maradványa. Az évezredek során a gyakran viharos tenger ugyanis szinte teljesen elpusztította a (többek között a híres doveri fehér sziklát is alkotó) kevésbé ellenálló mészkövet. A feljegyzések szerint például a 18. század elejéig létezett egy, a Dünéhez hasonló mészkőmaradvány Helgolandtól nyugatra, melyet színe után Witt Kliffnek, Fehér Sziklának neveztek. Ezt azonban a tenger már teljesen felmorzsolta.

A szigetek másik földtani különlegessége, hogy a sótekonikának köszönhetően a sziklasziget gyakorlatilag elpusztíthatatlan. A vörös homokkő alatt ugyanis vastag rétegben só található, amely – úgynevezett sótömszőket létrehozva – rögtön feljebb türemkedik, ha a fölötté elhelyezkedő kőzetréteg alkotta nyomóerő csökken. Bár a II. világháborús bombázások és az azt követő brit robbantások a homokkő tekintélyes darabját levegőbe röpítették, de az egész sziklát nem tudták volna hullámsírba süllyeszteni. (A szikla alatti sótömeg a szigeten több helyen is feltűnik, többek között a Felsockelen is.)

MAGAS ANNA, A SZIGET JELKÉPE

A környéken egyedülálló vörös homokkő szerkezete szépen látszik a sziklafal tetején vezető sétányról.

Helgoland északi csücske és a madarak kedvenc költőhelye, a Lange Anna szirtje mellett feltűnik a másik geológiai érdekesség: a helgoland-i Felsockel, azaz sziklatalapzat hullámmarta terasza

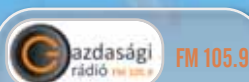
Átalakulás és nyugalom

Ha valaki száz évvel ezelőtti térképpel indulna felfedezni a szigetet, komoly bajban lenne. A bombázások-robbantások miatti domborzatváltozás mellett a partvonalak is sok helyen teljesen átalakultak: tovább szabdalta a tenger, vagy épp az ember töltötte föl. Ez utóbbiak egyik részén, a fősziget kikötőjéhez kapcsolódóan raktárak állnak, másik felén pedig az ultramodern ifjúsági szálló mellett fedett uszoda működik, medencében fűtött tengervízzel. Ráadásul az utóbbi években további feltöltésekre is készültek tervek: árapály- és szélérőmű, illetve napelemek létesültek volna. Kiepipítették volna egy olyan kikötőt is, amely közvetlenül tudta volna fogadni a tengerjáró hajókat

– a 2011-es népszavazáson azonban a helgolandiak ezt sem támogatták.

Korábban a Dünét sem kímélte az emberi beavatkozás: 1940-ben – katonai célból – négyzeresére növelték területét, ekkor épült a repülőtér is, ahol ma csak kis légszavaros gépek szállhatnak le. Az aerodrom ugyanakkor nem zavarja a nyaralókat, a Dünén ma kemping és luxusbungaló-telep is található. Hosszú strandja pedig a fürdővendégek mellett fókák pihenőhelye. De Helgoland a madárkutatók paradicsoma is. Rendkívül kedvelt költőhely, de tavasszal és ősszel is számos vándormadár ejti útba. 432 fajával Európa egyik ornitológiailag leggazdagabb területe.

FOTÓ: PROHÁSZKA ZOLTÁN



CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR

A rádióban vendégünk a témáról:

PROHÁSZKA ZOLTÁN

Korábbi műsoraink meghallgathatók:

www.afoldgomb.hu/radio



A német himnusz földje

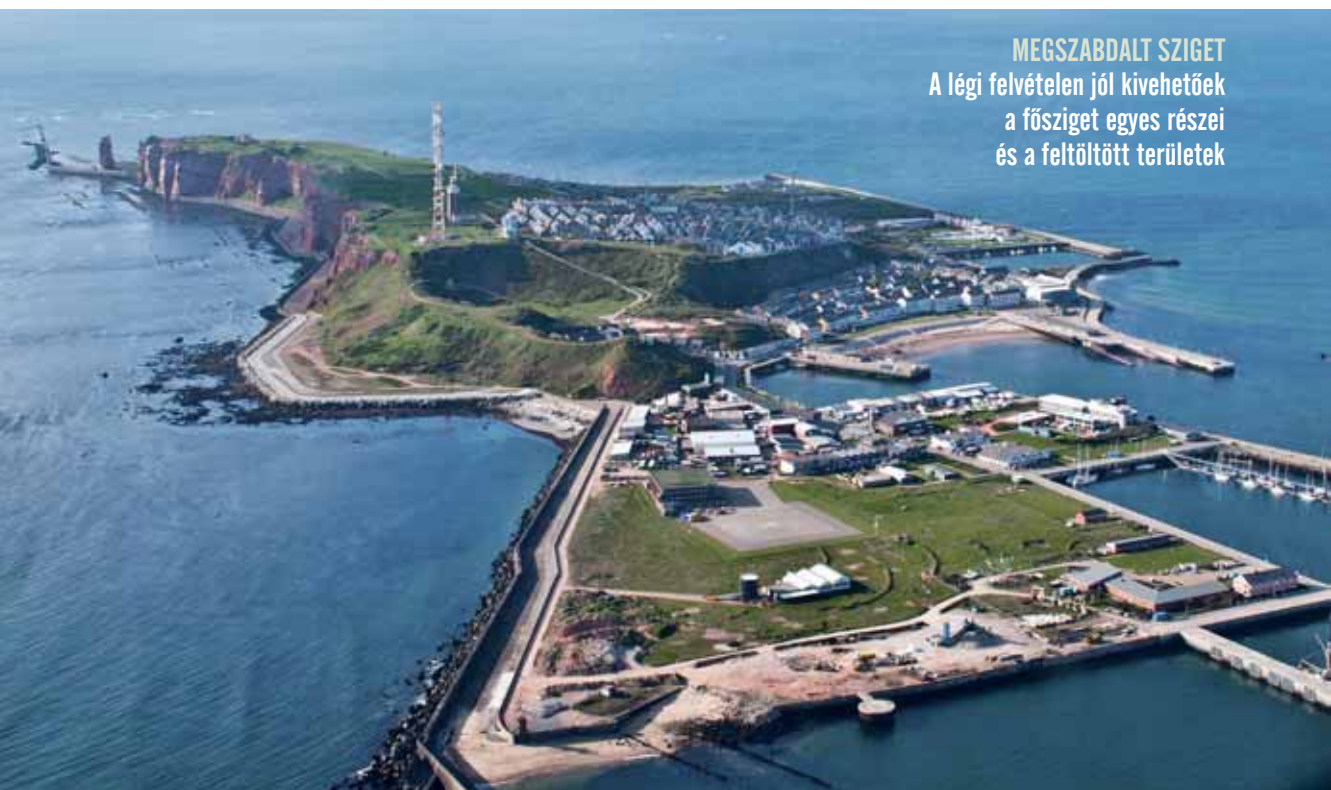
Németországban járva megszokhatjuk, hogy gyakran látjuk az aktuális tartomány, város jelképeit, zászlaját, mint magát az állami trikólórt. Helgolandon sincs ez másként. A horgonyzóhelyre érve, a kikötő betonján öles felirat fogad: Welkoam iip Lunn!, azaz: Üdvözljük Helgolandon! A szigetcsoporton a mai napig jellemzőek a kétnyelvű feliratok, utcatáblák: a helyiek megőrizték saját „nyelvüket”, amely valójában az északi fríz nyelv helyi dialektusa. Érdekesség, hogy ez Lunn-nak, azaz szárazföldnek nevezi Helgolandot. És a szigetnek saját (igaz, nem hivatalos) zöld-piros-fehér színű zászlaja is van.

A helyiek azonban – a lokálpatriotizmus mellett – egyértelműen németnek vallják magukat. Sőt, e vidék Németország egésze számára szimbolikus történelmi jelenőségű! A kikötőben áll a Deutschlandlied szerzője, August Heinrich Hoffmann von Fallersleben (1798–1874) mellszobra. A romantikus költő 1841-ben üdült Helgolandon, és az itt eltöltött idő alatt írta meg híres költeményét, amelynek 1945 előtt az első versszaka, majd napjainkban a harmadik strófája lett a német himnusz szövege. Ettől függetlenül Helgoland a II. világháború után csak 1952-ben illeszkedhetett vissza a német közigazgatásba...

Nagyhatalmi játszmák színtere

Helgoland szigete nemcsak a tenger bőséges halállománya okán vált a környező hatalmak területszerzésének célpontjává. Az eredetileg frízek benépesítette szigetet a dán királyok szerezték meg a 13. században, de a középkor folyamán több birtokosa is akadt: a Schleswigi Hercegség vagy például a gazdag Hanza-város, Hamburg. A dánok 1714-ben szerezték vissza, de 1807-ben kénytelenek voltak átengedni Nagy-Britanniának. A britek a napóleoni háborúk közepén csempészközpontot hoztak létre a szigeten, így próbálva kijátszani a francia császár britellenes kontinentális blokádját. De az angolok alapozták meg a máig virágzó nyaraló- és fürdőkulturát is. Helgoland azonban – a térbeli kapcsolat okán – nemcsak a német arisztokrácia kedvelt üdülőhelye lett, hanem a német forradalmi mozgalmak üldözöttjeinek is menedéket nyújtott.

A berlini nagypolitika számára a sziget a 19. század végére a gazdaságdiplomácia tárgya lett. 1890-ben a német kormány – megegyezésre törekedvén a britekkel – Leo von Capriví kancellár közbenjárására kompromisszumot kötött a londoni kormánnyal, amelynek értelmében a Német Birodalom megkapta Helgolandot, cserébe a kelet-afrikai partok előtt elhelyezkedő Zanzibári Szultánság brit kézbe adásáért. Bár az angolok afrikai területszer-



MEGSZABDALT SZIGET
A légi felvételen jól kivehetőek a fősziget egyes részei és a feltöltött területek

FOTÓ: LOUIS-F. STAHL

zés feletti öröme frenetikus volt, később igencsak megbánták a cserét...!

A szerződés az alig pár hónapja menesztett vaszkancellár, Otto von Bismarck stratégiai elképzeléseibe illeszkedett, miszerint Németország számára nem a gyarmatosítás az elsődleges külpolitikai cél. II. Vilmos császár aspirációit, a britekéhez hasonló német gyarmatbirodalom létrehozását megcélzó Weltpolitikot támogató körök ezért élesen támadták e területcserés szerződést, mondván, a leendő afrikai német gyarmatbirodalom egy része veszett el – az apró Helgolandért cserébe.

Ennek ellenére akkoriban valójában mindkét fél jól járt a szerződéssel. A britek ugyanúgy könnyű szívvel mondtak le a háború esetén védhetetlen Helgolandról, mint a németek az általuk alig hódoltatott Zanzibárról. Berlin számára viszont a kieli csatorna és az Elba forgalmának védelme szempontjából Helgoland kulcsfontosságú volt. A szerződés egyébként más német gyarmatokat is érintett, sőt nem is feltétlen gyarmatiterület-csökkenést! Németország Zanzibár mellett átengedte a ma Kenyához tartozó Witu és környéke feletti ellenőrzés jogát is Nagy-Britanniának, ám cserébe a németek kijutást kaptak Délnyugat-Afrikában a Zambézi folyóhoz. (Az akkori Német Délnyugat-Afrikának – a mai Namíbiának – ekkor megszerzett keskeny területi csíkja a mai napig létezik, és az akkori német kancellárra utalva, Caprivi-sáv a neve.)

Tengeri erőd, háborús pusztítás

A 20. század első fele nem sok jót hozott a két szigetnek. Nem sokkal a Német Birodalomhoz csatlakozása után a berlini kormány nagyszabású haditengerészeti támaszponttá fejlesztette Helgolandot. Az I. világháborúban környéke hamar hadszíntérré vált, ezért kitelepítették a teljes lakosságot, s az egész szigetcsoport stratégiai erőddé változott. 1918-ban hiába térhettek vissza a lakosok, 1933 után folytatódott a támaszpontfejlesztés. Ennek ellenére a II. világháború idején a helgolandiak otthonukban maradhattak (sziklába vájt óvóhelyeken vészelve át az egyre gyakoribb szövetséges bombázásokat). Az Északi-tenger e szigetcsoportja olyan haditengerészeti erősséggé

MAGÁNYOS ŐRSZEM

Az Oberland fennsíkján Helgoland világítótornya a nyílt tengerből magányosan kiemelkedő szigetcsoport helyét jelzi a sűrű hajóforgalom számára (jobbra)



FOTÓ: LOUIS-F. STAHL



FOTÓ: PROHÁSZKA ZOLTÁN



FOTÓ: PROHÁSZKA ZOLTÁN

vált, amely rengeteg fejfájást okozott a szövetséges hatalmaknak – ekkor a britek már ezerszer megbánták, hogy évtizedekkel korábban békésen lemondtak a területéről... Végül 1945. április 18-án a bombázók szinte holdbéli tájjá változtatták a szigeteket, így mindenkit evakuálni kellett.

Németország szövetségesek általi megszállásával a háború végétől az ekkor lakatlan Helgoland a brit zóna részévé vált. Zárt katonai objektummá nyilvánították, és a sziget kísérleti robbantások helyszíne lett. A mai napig legpusztítóbb, nem atomenergia táplálta robbantását itt hajtották végre 1947-ben! Ennek során hatalmas kráter keletkezett a sziklás fennsík és a kikötő között (ez a terület Helgoland új, harmadik domborzati eleme, a Mittelland). A britek ezzel egyébként a tengeralattjáró-bunker és a sziklába vajt alagútszisztéma megsemmisítésére törekedtek – sikerrel. (Talán azért, hogy soha többé ne használhassák majd a németek hatékony tengeri bázisul.)

A kitelepített helgolandiak aktív kampányt folytattak, hogy visszatérhessenek szülőföldjükre, és német nemzettársaik sem tétlenkedtek. 1950-ben két heidelbergi diák és professzoruk a helgolandi és a német trikolorót is kifüggesztette a szigeten. Bár a brit hatóságok gyorsan visszaküldték őket a szárazföldre, a bonni Bundestag hamarosan diplomáciai szinten is felvetette a szigeteket ügyét. Nagy-Britannia végül engedett, és 1952-ben visszaadta Helgolandot Nyugat-Németországnak.

ALLES IN ORDNUNG

Az Unterland németesen tiszta és rendezett házsorai mögött kirándulohajók várják utasikat horgonyzóhelyükön. A háttérben a Düne lapos szigete nyújtózik

IRÁNY HELGOLAND!

Németország legtávolabbi, két tagból álló szigetcsoportját háromórás hajóúttal érhetjük el. A hajók a szemközti szárazföldi kikötőkből, Cuxhavenből, Bremerhavenből indulnak, de nyáron Hamburgból is van közvetlen járat. A végtelen tengeren egyszer csak meredek, vörös sziklafal tűnik föl, s a várfalszerű magaslat nem is enged azonnal közel magához: Helgolandon nem kötnek ki a tengerjáró hajók, csak a sziget előtti öbölben horgonyoznak le. Innen a bizonytalanuló szárazföldieket a matrózok nagy gyakorlattal 40–50 fős partra szálló bárkába (helyi nevén Ruddern) segítik.

Légi úton – sokkal kisebb utasforgalmat bonyolítva – szintúgy megközelíthető célpon-tunk: a kisrepülőgépekkel alig fél óra alatt lehet eljutni a szigetcsoport apró repterére. Igaz, az a kisebbik szigeten, a Dünén fekszik, ahonnan helyi hajójáráttal még át kell kelni a főszigetre.



FOTO: PROHÁSZKA ZOLTÁN

MERRE TOVÁBB?

Az egyik legfejlettebb nyugati országban ritka látvány, hogy az iskolaudvaron birkanyáj téntfereg.

Az autómentes Helgolandon más a hozzáállás a természethez: a csendes szombat délutánon a nyáj nem zavarhatja magát a tanintézmény előtt

Se autó, se kerékpár. Nyugalom...

Bolyongva a kis üdülőváros makulátlanul tiszta utcáin, az északi-tengeri csecsebecsüket áruló szuvenírboltok mellett feltűnő a vámmentes üzletek sokasága. Garadájával állnak a karton cigaretták és a tömény szezek. Helgoland turisztikai vonzerejének nem elhanyagolható része, hogy egy régi privilégiumnak köszönhetően vámmentes terület (tehát valamennyi itteni termék mentes a német általános forgalmi adó alól). Bár némileg tájidegennek tűnnek a whiskys- és vodkásöngyöleg-halmok, a sziget lakói nem bánják az érkezők igen komoly bevásárlási kedvét. A szeszfogyasztás úgysem elsősorban a szigeten zajlik, hanem a hátsóországba visszatérő hajókon lesz elsőpről! A skandináviai nemzetközi kompokhoz hasonlóan ugyanis itt is gyakoriak az olyan járatok, amelyek az olcsóbban vásárolható italokra szomjazókkal telnek meg. Ám mivel itt autózni úgysem lehet, azt már a szárazföldi német kikötőkben kell ellenőrizni, ki hogyan ül vissza ott a kocsijába... Nem ritka, hogy szondával a kézben rendőrök álnak a parkolókijáratoknál.

A helyiek a lassú, nyugalmas életre szavaznak. Kiltották a benzin- és dízelüzemű gépkocsikat, sőt még a bicikliket is! Ez alól csak az egyetlen mentőautó, tűzoltókocsi, a dünei reptér taxija és a pár éve érkezett rendőrautó a kivétel. A kis furgon szolgálatba állítása előtt a rend őrei – mentesülve a vonatkozó tilalom alól – biciklin közlekedve birkóztak meg az amúgy sem túl elterjedt bűnözéssel. Az elektromos meghajtás viszont engedélyezett: elektromos taxik és városnéző járművek szállítják az érkezőket, valamint a teherkikötőből az árut. Kerékpározni csak a turistaszazonon kívül, 14 éven aluli gyermekeknek szabad.

Vajon miért e kétkerekű-szigor? A német törvények szerint, ahol biciklizni lehet, ott közlekedési táblákat kell kihelyezni, azok pedig Helgolandon zavaróak a tájképet... Közlekedési lámpából is mindössze kettő található a szigetcsoporton: a Düne repterének közelében a gyalogosokat figyelmeztetik a leszálló gépekre.

A turistaforgalom ugyanakkor változóban van. A látogatók többsége ma már nem egynapos bevásárlásra, hanem inkább hosszabb pihenésre érkezik, amelyhez a fedett fürdő és a nagyobb szállodák megfelelő lehetőséget nyújtanak. Ugyanakkor a híresen erős német természetvédelemnek és környezettudatosságnak egyelőre sikerül Helgolandot külön világnak megőriznie: nehezen megközelíthetőnek és természetközelinek.

SZÖVEG: PROHÁSZKA ZOLTÁN



HEYDUR OLIVYEV